

EHL-İ SÜNNET VE ŞİA TEFSİRLERİNDE A'RÂF EHLİNİN KİMLİĞİ

Metin ÇETİN

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
mcetin@agri.edu.tr ORCID: 0000-0001-6414-5469

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 11.01.2024, Accepted / Kabul Tarihi: 01.09.2024
<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1419423>

Bu çalışma Prof. Dr. Musa BİLGİZ danışmanlığında 2021 tarihinde tamamladığımız Kur'an bütünlüğünde A'râf sûresinin konulu tefsiri (Ehl-i Sünnet ve Şia arasında karşılaştırmalı) başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye, 2021).

Ehl-i Sünnet ve Şîa Tefsirlerinde A'râf Ehlinin Kimliği

Öz

Kur'an, dünya hayatının çeşitli yönlerine dair bilgiler verdiği gibi âhiret hayatının çeşitli safhalarına dair bilgiler de vermektedir. Kur'an'ın âhiret hayatına ilişkin değindiği konulardan bir tanesi ise a'râf ehlidir. A'râf ehli hakkındaki Kur'anî bilgilerin sınırlı olması ayrıca bu hususta sahih hadis kaynaklarında hadis bulunmaması konunun üzerinde birçok farklı yorumun yapılmasına neden olmuştur. Tefsir kitaplarında yer alan rivayetlerden bazılarının a'râf ehlinin Kur'an'da belirtilen özelliklerinden çok uzak olduğu, konunun anlaşılmasına katkı sağlamadığı aksine konunun anlaşılması hususunu daha da girift bir hale soktuğu görülmüştür. Bu araştırmada haklarında sadece A'râf sûresinde bilgi verilen a'râf ehlinin kimliği hakkında şîi ve sünî tefsir kaynaklarında yapılan yorumlar ele alınmış ve tahlil edilmiştir. Bu amaçla önce söz konusu âyetlerin kavram ve bağlam analizleri yapılmış daha sonra her iki tarafın tefsir literatürü taranmış; netice itibarıyla bu hususta on iki den fazla yorum yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle Şîa'nın bu hususta mezhebi bir yaklaşım sergileyerek, a'râf ehlinin Ehl-i Beyt imamları olduğu fikrini öncelemeye çalıştığı tespit edilmiştir. Yapılan yorumlar içinden Ehl-i sünnet müfesss-rilerinin destekledikleri a'râf ehlinin 'peygamberler' olabileceği fikrinin daha tutarlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, A'râf Sûresi, A'râf, A'râf Ehli

The Identity of The People of Purgatory in The Tafsir of Ahl Al- Sunnah And Shia

Abstract

The Qur'an not only gives information about various aspects of the life of this world, but also gives information about various stages of the life of the hereafter. One of the topics that the Quran touches upon regarding the afterlife is the people of purgatory. The limited knowledge of the Qur'an about the people of Purgatory and the lack of hadith in authentic hadith sources have caused many different interpretations to be made on the subject. It has been seen that some of the narrations in the tafsir books are far from the features of the people of a'râf in the Qur'an, not contributing to the understanding of the subject, on the contrary, it has made the understanding of the subject even more complicated. In this research, the comments made in the Shiite and Sunni tafsir sources about the identity of the people of Purgatory, about whom only information is given in Sûrat al-A'râf, were discussed, and analyzed. For this purpose, first, the concept and context analysis of the verses in question was made and then the exegesis literature of both sides was scanned. As a result, it has been determined that there are more than twelve comments on this issue. It has been determined that especially Shia tries to prioritize the idea that the people of Purgatory are the imams of Ahl al-Bayt by exhibiting a sectarian approach on this issue. Among the comments made, it has been concluded that the idea that the people of purgatory could be 'prophets', supported by Ahl al-Sunnah commentators, is more consistent.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Sûrat al-A'râf, Purgatory, People of Purgatory

GİRİŞ

Yüce Allah, dünya hayatını, insanlardan hangilerinin daha iyi işler işleyeceğini tespit etmek amacıyla var etmiştir.¹ İman, ibadet ve ahlak ile mükellef kılınan insanın söylem ve eylemlerinin doğru ve tutarlı olması için ona bu yolculuğunda rehberlik yapacak bilgiler vermiştir. Bu bilgiler peygamberler ve kitaplar aracılığıyla bildirilmiştir. Bu kitaplardan biri olan Kur'an ise hem dünya hem de âhiret hayatı hakkında temel bilgiler içeren son ilahi kaynaktır. Bu açıdan Kur'an, insanın dünya yaşamını yönlendirdiği gibi âhiret yaşamına dair bilgilerini de şekillendirmektedir. Âhiret hayatı, dünyanın yaşam boyutundan farklı olduğu için Kur'an'ın bu hayata dair kimi tasvirleri insanın anlama ve kavrama boyutunun sınırlarını aşabilmektedir. Zira dünya ve âhiretin ölçütleri aynı değildir. Bu yönüyle Kur'an'da bazı eşya ve olaylar betimlenirken kullanılan kelimeler bilindik olsa bile bunların muhteva ve mahiyeti farklı olabilmektedir. İslam inancının ayrılmaz bir parçası olan ve âhiret âlemi olarak adlandırılan âlem için yine insanoğluna en değerli bilgileri sunan da Kur'an'dır.

Kur'an, insanları inançları açısından çeşitli sınıflara ayırmaktadır. Bu inanç grupları da Allah'ın varlığını kabul eden müminler,² Allah'ın varlığını inkâr eden kafirler,³ Allah ile birlikte başka varlığa tapınan müşrikler⁴ ve Allah'ın varlığını kalbi ile inkâr ettiği halde O'nun varlığını dille ikrar eden münafıklardır.⁵ Kur'an'ın çeşitli vesilelerle bu kitlelere hitap ettiği görülmektedir. Bahsedilen bu inanç gruplarının dışında farklı bir grup daha vardır ki bunların kim oldukları hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu gruba literatürde "a'râf ehli" denilmektedir. Bu araştırmada Ehl-i Sünnet ve Şîa tefsirlerinin, a'râf ehli ile ilgili âyetlere yaklaşım tarzları ele alınmış, iki mezhep arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konup genel bir değerlendirme yapılmıştır. Konunun anlaşılmasına katkı sunması için öncelikle a'râf ehli ile ilgili olan dört âyette kullanılan kavramların analizi yapılmış akabinde ise âyetlerin metin içi bağlam analizi ortaya konmuştur. Daha sonra ise Ehl-i sünnet ve Şîa mezheplerinin konuya yaklaşım tarzlarının ortaya konması için her iki mezhebe ait tefsir literatürü taranmıştır. Şîa'dan ahabârî müfessirler Muhammed b. Hasan el-Kummî'nin (öl. 290/903) *Tefsîrû'l-Kummî*, Muhammed b. Mes'ûd el-Ayyâşî'nin (öl. 320/932) *Tefsîrû'l-'Ayyâşî* adlı eserleri ile usûlî müfessirler olan Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin (öl. 460/1067) *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* ve Hasen b. el-Fazl et-Tabersî'nin (öl. 548/1154) *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* adlı eserleri ile çağdaş müfessir olan Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî'nin (öl. 1401/1981) *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsirine bakılmıştır. Ehl-i sünnet için ise genel kabul gören rivayet ve dirayet tefsirlerinden yararlanılmıştır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla a'râf ehli hakkında bir yüksek lisans tezi, iki tane de makale çalışması yapılmıştır. Yüksek lisans tezi, a'râf kelimesinin kavramsal çerçevesine değinmekte konuyu Kur'an'da ölüm sonrası bazı süreçler ve bu süreçlerde meydana gelen olaylar çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutmaktadır.⁶ Makalelerden bir tanesi a'râf ehli ile ilgili hadisleri incelemeye tabi tutmakta;⁷ diğeri ise a'râf kavramı ve a'râf halkı üzerinde durmuş, konuyla ilgili olarak kaynaklarda geçen bilgi ve görüşleri değerlendirmeye tabi tutmuştur.⁸ A'râf ehli hakkında yapılmış çalışmalar olmakla birlikte Şîa'nın bu konudaki görüşleri hakkında müstakil bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu araştırmada önceki çalışmalardan farklı olarak a'râf ehlinin kimliğine dair Ehl-i sünnet ve Şîa mezhepleri arasında mukayese yapılmış, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Bu araştırmayla hedeflenen sonuç ise konu hakkındaki bilgileri derli toplu bir şekilde sunmak, iki mezhebin konu hakkındaki görüşlerini ortaya koymak ve a'râf ehlinin kimliğine yönelik bir tespitte bulunmaktır.

1. Kısaca A'râf Sûresi

A'râf sûresi Mushaf'ta 7. iniş sırasına göre ise 39. sûredir. Sâd sûresinden sonra, Cîn sûresinden önce Mekke'de nazil olmuştur. 163-170. âyetlerin Medine döneminde indiği de rivayet edilmiş olup 206 âyettir. Sûre, adını 46. ve 48. âyetlerde geçen "el-A'râf" kelimesinden almıştır. "el-A'râf" kelimesi ise yüksek yerler, yüksek mevkiler anlamına gelmektedir. Sûrede genel olarak ilâhî vahyin doğruluğu ve vahye duyulan ihtiyaç konuları işlenmektedir. Üslûp ve

1 el-Mülk 67/2.

2 Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Enfâl 8/2; Hucurât 49/15.

3 Âl-i İmrân 3/12; Kâfirûn 109/1.

4 et-Tevbe 9/28; Yûnus 10/105.

5 Âl-i İmrân 3/167; en-Nisâ 108, 145; el-Enfâl 8/49.

6 Abdul Qadir Nazari, *Kur'an'da A'raf* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 39-77.

7 Ahmet Emin Seyhan, "A'râf Ehli ile İlgili Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/26 (2011), 115/120.

8 Necdet Ünal, "Kur'an-ı Kerim'de A'râf ve A'râf Halkı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1 (2010), 39-52.

içerik bakımından bir önceki sûre olan En'âm sûresinin devamı izlenimini veren A'râf sûresinde de imanî konular, bilhassa âhiretle ilgili hususlar, vahyin önemi, ataları körü körüne taklit etmenin yanlışlığı ve zararları, müminlerle inkârcıların âhiretteki durumlarının mukayesesi, Allah'ın mutlak hükümlerliği, rahmetinin genişliği gibi itikadî konular işlenir. Ayrıca geçmiş peygamberlerin yaşamlarından örnekler verilerek, onların tevhid inancını yaymadaki mücadeleleri gözler önüne serilir; ayrıca yeri geldikçe müşrikler uyarılır, müminlere de sabır ve sebat tavsiye edilir.⁹

2. A'râfla İlgili Âyetlerin Kavram ve Bağlam Analizi

A'râf ehli ile ilgili olan pasajdaki âyetlerin kavram analizinin daha sağlıklı bir şekilde yapılması için âyetlerin Arapça'sının verilmesi uygun olacaktır.

“وَيَنْهَىٰ حِجَابَ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادُوا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامَ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ (٤٦) وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٤٧) وَأَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ (٤٨) أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَبْتَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ (٤٩)”

“İkisi arasında bir sur, A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini sîmâlarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, “Selâm olsun size!” diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir; ama bunu ummaktadırlar. Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman, “Ey Rabbimiz! Bizi zalim toplumla beraber kulma” derler. A'râftakiler, sîmâlarından tanıdıkları birtakım adamlara da seslenir ve şöyle derler: “Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı!” “Sizin, ‘Allah bunları rahmete erdirmez’ diye yemin ettikleriniz şunlar mı?” “Haydi, girin cennete. Size korku yok. Siz üzülecek de değilsiniz” derler.”¹⁰

Bu âyetlerde anahtar kavram rolünde olan kelimelerin hicâb ve a'râf kelimeleri olduğu görülmektedir. Hicâb kelimesi sözlükte, bir şeye mâni olan şey, bir şeyi gizlemek, bir şeyi örtmek, iki şey arasına konan engel, bir şeyin üstünü kapatmak, bir yere girmekten başkasını menetmek gibi anlamlara gelen “حجب” fiilinden türemiş bir mastardır.¹¹ Cür-cânî (öl. 816/1413) hicâb kelimesini “İsteğine ulaşmanı engelleyen her şey”¹² diye tanımlamaktadır. Ayrıca hicâb, bir şeyi idrak etmenin önündeki engel ve gözün bir şeye ulaşmasına mâni olan şey anlamında da kullanılmaktadır.¹³ Buna göre söz konusu âyette geçen “hicâb” iki tarafın, iki şeyin buluşmasına ve kavuşmasına engel olan nesne anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu âyetlerde a'râf ehlinin birbirlerini gördükleri ve duydukları göz önüne alındığında, sûrede zikredilen hicâb'ın farklı bir mahiyette olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar kavram mahiyetinde olan diğer kelime a'râf ise “عرف” fiil kökünden gelmektedir. “عرف” fiili ise irfan, bilme, tanıma, tasdik etme, sezme, doğruyu yanlıştan ayırt etme, işaret etme, basiret sahibi olma ve idrak etme gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴ Yine bu kelimedenden türeyen marifet bir şeyin bilgisine vakıf olma ve onun bütün özelliklerini bilme demektir. Bu yönüyle marifet, ilimden daha hususi bir alana delalet etmektedir. Bu açıdan her ilmin marifet olduğu fakat her marifetin ilim olmadığı belirtilmiştir. Zira marifet, bir şeyi diğerlerinden özellikleri ile beraber ayırıp tefrik etmek demektir.¹⁵ Âyette geçen a'râf kelimesi ise sözlükte “الْعُرْف” kelimesinin çoğulu olup Arapça'da tepe ve dağın zirvesi, atın yelesi ve horozun ibiği, surun üst tarafları gibi yüksekte ve yukarıda olan şeyleri ifade etmek için

9 Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l Arabî, 1999), 14/194; Ahmed b. Mustafa el- Merâğî, *Tefsîrû'l-merâğî*, (Kahire: Matbaati Mustafa'l-Bâbi ve Evladüh, 1946), 8/97; Abdülkerim Yunus el-Hatîb, *et-Tefsîrû'l-Kur'ân 'i li'l-Kur'ân*, (Kahire: , Dâru'l Fikri'l-Arabî, ts), 4/362; Hayreddin Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 2/498, 499.

10 el-A'râf 7/46-49.

11 Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî (Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-hilâl, ts.), “hcb”, 3/86; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, *Cemheretü'l-luğa*, thk. Remzi Münîr Ba'İbekî (Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1987), “hcb”, 1/263; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh fi'l-luğa*, thk. Ahmed Abdülğafur Atâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987), “hcb”, 1/107; Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ b. Muhammed er-Râzî, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa*, thk. Muhammed Abdüsselam Harun (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979), “hcb”, 2/143; Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1993), “hcb”, 1/298.

12 Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cür-cânî, *Kitâbü'l-Ta'rîfât* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), “hcb”, 82.

13 Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts), 4/410; Ebû Ali Fadl b. Hasan et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 2005), 4/195.

14 Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan ed-Davûdî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412), “arf”, 560, 561; Cevherî, *eş-Şihâh fi'l-luğa* 4/1400; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “arf”, 9/263; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Komisyon (by.: Dâru'l-Hidâye, ts), “arf”, 27/133.

15 Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî el-Mustafavî, *et-Tahkik fi Kelimâti'l-Kur'ân* (Tahran: Merkezû Neşri Âsârî'l-Allame Mustafavî, 1973), “arf”, 8/117.

kullanılmaktadır.¹⁶ Cürcânî'ye göre a'râf, yüksek gözetleme yeri olup, hakiki anlamda sıfatları tecelli etmiş olduğu halde suretlere şahitlik etme makamıdır.¹⁷ Urf kelimesinin diğer bir manası ise birbirine bağlı olan bir şeyin art arda gelmesi demektir ki atın yelesi, üzerindeki kılların art arda gelmesi nedeniyle bu adı almıştır.¹⁸ Kelimenin Cahiliye dönemindeki şu kullanımı da bu manayı doğrulamaktadır. Bir şiirinde İmruülkays b. Hucr (öl. 545) نَمَشُ بِأَعْرَافِ الْجِيَادِ كَأَنَّهَا إِذَا نَحْنُ قَمْنَا عَنْ شَوَاءٍ مُضَهَّبٍ “Kızartılmış et yemekten kalktığımızda ellerimizi atların yelelerine sileriz”.¹⁹ Bir şiirinde Şemmah b. Dırar (öl. 30/650) ise رَمَاحٌ نَحَاهَا وَجْهَةُ الرِّيحِ رَاكِرٌ ... كَأَنَّهَا “Yer, çakılmış rüzgârın yönünü değiştiren mızraklar gibi yüksek yerler oldu.”²⁰ Birinci beyitte atın yelesi; ikinci beyitte ise yüksek yer anlamı bulunmaktadır. Genel olarak dilciler de âyetlerde ifade edilen a'râf'ın, Kur'an'da tarif edilen ve cennetle cehennem arasında olduğu Hadid sûresinde belirtilen sur olduğunu ifade etmektedirler.²¹ Bu bakımdan a'râf kelimesi mekanın yüceliğine işaret ettiği gibi marifet kelimesi de a'râf ehlinin konumlarının yüceliğine delalet etmektedir.²² Bu âyetlerde geçen “sîma/سيمًا” kelimesi ise kendisiyle hayrın ve şerrin bilindiği alamet ve işaret anlamına gelmektedir.²³

A'râf'la ilgili âyetlerin bağlamına bakıldığında öncelikle Yüce Allah'ın bütün insanlığa yönelik bir çağrısı ve öğretisinin dikkat çektiği görülmektedir. Bu öğretiye göre Yüce Allah tarafından elçiler gönderileceği, o elçilerin insanları tevhit inancına davet edecekleri bildirilmekte, bu davete icabet edenlerin cennete girecekleri haber verilmektedir. Ayrıca bu davette iman edenlerin korkmaları ve üzülmelerini gerektiren bir durumun olmayacağı vurgulanmaktadır. Yine bu çağrıda peygamberlerin tebliğ ettikleri dini ve öğretiyi reddeden insanların ise cehenneme gidecekleri ve orada ebedi kalacakları belirtilmektedir. Ayrıca Allah'ı inkâr eden ve O'na iftira atanların zalim oldukları dikkate sunulmakta, daha dünyada iken inkarcıların ölüm esnasında gerçeği anlayacakları ve dünya hayatında bel bağladıkları bütün varlıkların kendilerini terk edeceklerini anladıkları bildirilmektedir. Fakat bu pişmanlığın fayda vermeyeceği, bunların da cehenneme giren diğer insanlarla beraber cehenneme girecekleri hiç kimsenin başkasının azabını savamayacağı ve bundan dolayı cehennemdeki insanların birbirlerini suçlayacakları ifade edilmektedir. Yüce Allah cehennemliklerin halini beyan ettikten sonra sözü cennetlik olanlara getirmekte ve onların orada ebedi kalacakları ve kardeşçe yaşayacakları, kendilerini hidayete erdirdiği için daima Allah'a şükredecekleri bildirilmektedir. Yüce Allah'ın peygamberler aracılığıyla, kutsal kitaplarda haber verdiği her şeyin gerçekliğini hakka'l-yakîn derecesinde gören cennetlikler, cehennemliklere Allah'ın vadinin hak olduğunu ve kendilerine ifade edilenlerin doğru olduğunu ifade edecekler, cehennemlikler de bu durumu tasdik edeceklerdir.²⁴ Bundan sonraki dört âyet doğrudan A'râf ehlinen bahsetmekte daha sonra söz yine cennetlikler ile cehennemliklerin diyaloglarına getirilmektedir. Bu diyaloglara göre cehennemde olan kişiler, cennetliklerden yiyecek ve içecek talep edecek ama bu istek kabul görmeyecektir. Onların dinlerini oyuncak haline getirmeleri, dünya malına kanarak şımarmaları ve Yüce Allah'ın âyetlerini yalanlamaları bu nimetlerden mahrum olma sebepleri olarak haber verilmektedir.²⁵ A'râf ehli ile ilgili sahne, âhiret sahnelerine dair bir sahne olduğu için âyetlerin siyak ve sibakının âhirette cereyan edecek olan olaylarla ilgili olduğu görülmektedir.

3. A'râf Ehli ile İlgili Âyetlerin Tahlili

Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın konu hakkındaki görüşlerine geçmeden evvel a'râf ehli ile ilgili âyetlerin tahlil edilmesi konunun anlaşılmasına katkı sunacaktır. Konuyla ilgili âyetler sadece A'râf sûresinde yer almaktadır. A'râf sûresinin 46-49. âyetleri zahiren incelendiği zaman şu bilgiler ortaya çıkmaktadır:

a. İki taraf arasında bir hicâb yani bir engel vardır.

b. Bu engelin üstü a'râf olarak tesmiye edilmekte ve üst kısımda birtakım adamlar yer almaktadır.

16 Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001), “arf”, 2/208; Cevherî, *eş-Şîhâh fi'l-luğa*, “arf”, 4/1401; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “arf”, 9/241, 242; Zebidî, *Tâcü'l-'arûs*, “arf”, 24/140, 141.

17 Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 31.

18 İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, “arf”, 4/281; Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkadir er-Râzî, *Muhtârü's-Şîhâh*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999), “arf”, 206.

19 Ebû Vehb Hunduc b. Hucr b. el-Hâris İmruülkays, *Dîvânü İmruülkays* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004), 78.

20 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 12/449; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an*, thk. el-İmâm Ebû Muhammed İbn Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 4/235; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195.

21 Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “arf”, 2/208; Ebî Bekr er-Râzî, *Muhtârü's-Şîhâh*, “arf”, 206; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “arf”, 9/241, 242; Zebidî, *Tâcü'l-'arûs*, “arf”, 24/140, 141.

22 Abdülhamid Mahmûd Tahmâz, *et-Tefsîru'l-mevdûiyyu li süveri'l-Kur'âni'l-azîm* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2014), 3/63.

23 Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “sem”, 438; Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “sem”, 13/76.

24 el-A'râf 7/35-45.

25 el-A'râf 7/50.

- c. A'râf'ta bulunan kişiler, Arapça “erkekler” anlamına gelen “ricâl” kelimesi ile tanımlanmaktadır.
 - d. A'râf ehli olarak takdim edilen kişiler, istisnasız herkesi sîmâlarından tanımaktadırlar.
 - e. A'râf ehli cennet ve cehennemde olan kişilere seslenebilmekte ve seslerini duyurabilmektedirler.
 - f. A'râf ehli, henüz cennete girmemiş ama cennete girmeyi uman cennetlikleri “Selamün aleyküm” diyerek selamlamaktadırlar.
 - g. Henüz cennete girmemiş olan cennetliklerin yönleri, cehenneme doğru çevrildiğinde, cehennem azabından korkmakta ve “Ey Rabbimiz! Bizleri zalim toplulukla beraber eyleme” diye dua etmektedirler.
 - h. A'râf ehli, cehennemde bulunan bazı insanları, dünyadaki söylem ve eylemlerinden dolayı eleştirmekte ve kınamaktadırlar.
 - i. A'râf ehli, Yüce Allah'ın izniyle, cennetliklere “Korkmadan ve üzüntü duymadan, haydi girin cennete.” diye seslenebilecek kadar yetkin olarak görülmektedirler.²⁶
- Âhîret hayatına taalluk eden bir olgu olması nedeniyle a'râf ehli ile ilgili yapılacak yorumların ve değerlendirmelerin bu âyetler ve sahih hadisler çerçevesinde yapılması gerektiği görülmektedir.

4. Şîa'nın A'râf Ehli Hakkındaki Görüşleri

Şîa tefsir geleneğinin de Ehl-i sünnette olduğu gibi iki temel kola ayrıldığı görülmektedir. Bunlar da ahhârî ve usûlî tefsir geleneğidir. Bunlardan birincisi Şîa'da ahhârî denilen ve tefsirde daha çok rivayetleri temel alan yaklaşım olup, konuların temellendirilmesinde imamların görüşlerini esas almaktadır. Ahhârî müfessirler akıl ve rey ile tefsir yapmayı uygun görmemektedir.²⁷ İkincisi ise usûlî denilen ve İmâmîyye Şîa'sı geleneğinde dinî hükümlerin aklî istidlâl yoluyla elde edilebileceğini savunan ekoldür ki nazariyeyi ve tatbikatı yorumlamada daha çok fıkıhın aklî prensiplerini ve özellikle içtihadı, mezhep mensuplarınca makbul sayılan nakillere uygulama taraftarı olanları ifade etmektedir.²⁸

4.1. Şîa'ya Göre Hicâb ve A'râf'ın Mahiyeti

Şîa'nın önemli iki müfessiri olan Tûsî ve Tabersî âyette geçen hicâbı, bir şeyi anlamanın ve idrak etmenin önündeki engel veya bir şeyin başka bir şeye ulaşmasına mâni olan şey olarak tarif etmektedirler.²⁹ Şîî müfessirlere göre söz konusu âyette geçen “وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ/İkisi arasında bir engel vardır.” ibaresi iki yeri/mekâmı birbirinden ayıran engel anlamında değildir. Onlara göre bu ifade fiziki mekân olarak cennet ve cehennem arasını ayıran bir engeli ifade etmemekte aksine cennetlikler ile cehennemlikler arasını ayıran bir engele delalet etmektedir.³⁰ Çağdaş şîî müfessir Tabâtabâî de “وَبَيْنَهُمَا/İkisi arasında.” ibaresinden hareket ederek bu surun cennet ile cehennem arasında olmadığını cennetlikler ile cehennemlikler arasında olduğunu ifade etmektedir. Zira o bu ifade de yer alan zamirlerin, mekânsal bir olguya değil, cennetlikler ile cehennemliklere raci olduğunu düşünmektedir.³¹

Şîî müfessirlere göre a'râf ise sözlük manası gereğince, yüksekte ve yukarıda olan bir yeri ifade etmektedir. Tûsî ve Tabersî'ye göre a'râf, cennet ile cehennem arasında bulunan bir yerdir. Bu açıdan bakıldığında onlara göre hicâb'tan maksat a'râf değildir. Tûsî ve Tabersî, İbn Abbâs (öl. 68/687-88), Mücâhid (öl. 103/721) ve Süddî'den (öl. 127/745) gelen rivayetleri de göz önünde bulundurarak a'râf'ın cennet ile cehennem arasında yer alan ve Hadîd sûresi 13. âyet-te belirtilen sur olduğu görüşünü önelemektedirler. Öte yandan Tabersî a'râf'ın sırat olduğunu da ifade etmektedir.³² Ebû Ali el-Cübbâî'ye (öl. 303/916) göre a'râf, surun kendisini değil, üst taraflarını ifade etmektedir.³³ Tabâtabâî de a'râf'ın cennetle cehennem arasında yer alan hicâb'ın üst tarafları olduğunu dile getirmektedir.³⁴ Bu bilgilere göre Şîî müfessirlerin âyette yer alan “hicâb ve a'râf” hakkındaki görüşlerinin uyum içinde olduğu söylenemez.

26 el-A'râf 7/46-49.

27 Metin Yurdagör, “Ahhârîyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/490, 491.

28 Mustafa Öz, “Usûliyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/ 214, 215.

29 Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'an*, 4/410; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195.

30 Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'an*, 4/410; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195; Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Menşûratu Müesseseti'l-A'lâ li'l-Matbûat, 1997), 8/123.

31 Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/123, 124.

32 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195; Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/128.

33 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195; Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/128.

34 Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/123.

4.2. Şîa'ya Göre A'râf Ehli

Şîa'nın a'râf ehli hakkındaki görüşlerini üç kısımda incelemek mümkündür:

4.2.1. A'râf Ehli Şîa'nın İmamlarıdır

Özellikle rivayete dayalı yorumları tefsir için temel veri kabul eden ahhbârî müfessirler, a'râf ehlinin başta Hz. Ali olmak üzere şîa'nın imamları olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre bu imamlar müstesna ve mümtaz şahsiyetlerdir. Ahhbârî müfessirlerden biri olan Ayyâşî, tefsirinde söz konusu görüşleri destekleyici olarak bazı rivayetlere değinmiştir:

Ayyâşî, Hz. Ali'nin bu hususta şöyle dediğini aktarmaktadır. Cafer b. Muhammed babasından ve dedesinden onların da bizzat Hz. Ali'den duyduklarına göre o şöyle demiştir: “Ben müminlerin reisiyim, önde gelenlerin ilkiyim, âlemlerin Rabbinin resulünün halifesiyim, cennet ve cehennemi taksim edip paylaştıranım ve a'râf sahibiyim.”³⁵

Yine Ayyâşî tefsirinde Hilkâm, Muhammed el-Bâkır'ın (öl. 114/713) a'râf ehli kimdir? sorusuna “İçlerinde kimlerin iyi ve kötü olduğunu bilsinler diye kabilelerinizin ileri gelenlerini bilmiyor musunuz? diye cevap verdiğini, kendisinin ise ona “Evet” dediğini bunun üzerine onun “Biz her birini adıyla tanıyan işte o adamlarız.” diye cevap verdiğini belirtmektedir.³⁶

Bir başka rivayete göre Selman (öl. 36/656), Hz. Peygamber'in onlarca kez Hz. Ali'ye şöyle derken işittiğini anlatmaktadır: “Ey Ali! Sen ve senden sonra gelecek olan vasiler cennetle cehennem arasında bulunan a'râf ehlisiniz. Cennete ancak sizi tanıyanlar ve sizin de kendilerini tanıdığınız kimseler girecek, cehenneme ise ancak siz inkâr edenler ve sizlerin de kendilerini inkâr ettiğiniz kimseler girecektir.”³⁷

Ayyâşî'nin naklettiği bir diğer rivayete göre Muhammed el-Bâkır'a “A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini sîmâlarından tanımaktadırlar.”³⁸ âyeti sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Biz A'râf'ız, Allah'ı ancak kendi bilğimizle tanırız. Biz A'râf'ız, ancak bizi tanıyanlar ve bizim de tanıdıklarımız cennete girer. Cehenneme de ancak bizi inkâr edenler ve bizim de kendilerini inkâr ettiklerimiz girer. Şayet Yüce Allah, insanların kendisini tanımalarını isteseydi onlara tanıtırdı. Fakat Allah bizi, insanların onu tanıması için sebep, yol ve ondan gelen kapısı yapmıştır.”³⁹

Ayyâşî tefsirinde bu türden mezhebî yaklaşımları öne alan rivayetler görmek mümkündür.⁴⁰ Yukarıda zikredilen bu rivayetler sahih hadis kaynaklarında geçmemektedir. Bundan dolayı bu rivayetlerin doğru olmadığı, mezhep taassubuyla türetilen uydurma rivayetler olduğu anlaşılmaktadır.

Ahhbârî müfessirlerden Kummi'nin tefsirinde ise konuyla ilgili sadece bir rivayet yer almaktadır: Bu rivayete göre Cafer es-Sâdık (öl. 148/765) bu hususta şöyle demiştir: “A'râf, cennet ile cehennem arasında yer alan kumdan tepelerdir. Ricâl (erkekler) olarak tanımlananlar ise Şîa'nın imamlarıdır. Bu imamlar taraftarlarıyla beraber a'râf'ın üstünde dururlar. Müminler hesaba çekilmeden cennete girerler. Bunun üzerine imamlar taraftarlarından günahkâr olanlara dönüp ‘Cennetteki kardeşlerinize bakın ki onlar hesaba çekilmeden oraya girdiler’ derler. Bu da âyetten geçen ‘Selâm olsun size!’ diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar.’ ifadesinde bildirilmiştir. Sonra tekrar onlara döner ve şöyle derler: ‘Cehennemdeki düşmanlarınıza bakın. Sonra imamlar cehennemde olan düşmanlarına şöyle seslenirler: ‘Bu taraftarlarımız ve kardeşlerimizin Allah'ın rahmetine nail olmayacağını dünyada yeminle söylüyordunuz.’ Sonra imamlar o günahkâr taraftarlarına dönüp ‘Haydi cennete girin’ diyecekler.”⁴¹

A'râf ehlinin kimliği konusunda kendisi Şîi olmadığı halde Şîi müfessirlerin kanaati ile hemfikir olan Ehl-i sünnet müfessirlerinden biri Sa'lebî'dir (öl. 427/1035). Nitekim o tefsirinde İbn Abbâs ve Dahhâk (öl. 105/723) senediyle şöyle bir rivayet aktarmaktadır: “A'râf, üzerinde Abbâs, Hamza, Ali b. Ebî Talip ve Cafer'in bulunduğunu yüksek

35 Ebü'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ayyâşî, *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*, nşr. Hâşim er-Resûlî el-Mahallâtî (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî lil Matbûât, 1991), 2/21. bk. Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Ali el-Meclisî, *Biḥârü'l-envârî'l-câmi'a li-düreri ahhbârî'l-e'immeti'l-eḥḥâr* (Kum: İhyâu'l-Kutûbi'l-İslamiyye, 2008), 3/379; Seyyid Hâşim b. Süleyman b. İsmâil b. Abdulcevad b. Ali el-Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 2006), 2/20.

36 Ayyâşî, *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*, 2/21, 22; Meclisî, *Biḥârü'l-envâr*, 3/379; Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 2/20.

37 Ayyâşî, *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*, 2/22; Meclisî, *Biḥârü'l-envâr*, 3/379; Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 2/20.

38 el-A'râf 7/46.

39 Ayyâşî, *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*, 2/23; Meclisî, *Biḥârü'l-envâr*, 3/379; Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 2/20.

40 bk. Ayyâşî, *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*, 2/21-23.

41 Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim el-Kummi, *Tefsîrû'l-Kummi* (Kum: Müessesetü'l-İmam Mehdi, 2014), 1/339, 340.

bir yoldur. Bunlar sevenlerini yüzlerinin beyazlığından, kendilerinden nefret edenleri de yüzlerinin siyahlığından tanırlar.”⁴² Bu rivayet sahih kaynaklarda geçmemektedir. Ayrıca bu rivayetin aslının olmadığı ve rivayetin senedinin problemli olduğu ve son derece zayıf olduğu tespit edilmiştir.⁴³ Sa'lebî'nin hadis konusunda uzman olmadığı, tefsirinde zayıf ve uydurma haberlere yer verdiği için çok tenkit edildiği de bilinen bir husustur.⁴⁴ Öte yandan Sünnî müfessirlerden bu rivayeti ilk kez kullanan kişi Âlûsî'dir (öl. 1270/1854). Abduh'a (öl. 1323/1905) göre Âlûsî bu hususta yanlış yapmıştır. Zira bu görüş âyetin siyakına aykırıdır ve pratikte de hiçbir faydası yoktur, bu anlamda bu görüşün geçerliliği bulunmamaktadır. Ona göre bu yaklaşım ifadenin bağlamına en uzak duran görüştür.⁴⁵

Şîi ahbârî tefsir ekolünün etkin olduğu dönemlerde bu tarz uydurma rivayetlerin şîi tefsir kitaplarında çokça yer aldığı görülmektedir. Bununla beraber Şîi imamları önceleyen rivayetlerin, usûlî tefsir geleneğinin müfessirleri olan Tûsî ve Tabersî'nin tefsirlerinde de yer alması dikkat çekicidir.⁴⁶

4.2.2. Manevi Mertebesi Yüksek Olanlar

Şîi müfessirlerden bazıları Ebû Miclez Lâhik b. Humeyd'e (öl. 109/728) nispet ederek a'râf ehlinin “erkek kılığında” temessül eden melekler olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷ Fakat müfessir Tabâtabâî meleklerde erkeklik ve dişilik gibi özelliklerin bulunmadığını ifade ederek bu düşüncenin doğru olmadığını belirtmektedir. Yine o, söz konusu âyetlerde meleklerin “ricâl” şeklinde tavsif edildiğine dair bir delil bulunmadığını da belirtmiştir. Ayrıca o “ricâl” kelimesiyle melekler ve diğer varlıklar kastedilmiş olsaydı o zaman âyetle bunları da kapsayacak şekilde en azından Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde geçtiği gibi “kavim”, “nâs/insanlar veya “taife/grup” gibi genel bir hitap şekli kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁸

Tabersî'nin Muhammed el-Bâkır'a isnat ettiği bir rivayete göre a'râf ehli, Hz. Peygamber'in ailesidir. Bu rivayete göre, Hz. Peygamber'in ailesini yani Ehl-i Beyti tanıyan cennete girecek, tanımayanlar ise cennete girmeyecektir. Ayrıca Ehl-i Beyti inkâr edenden başkası da cehenneme girmeyecektir. A'râf ehli ise Hz. Peygamber ve imamın şefati ile cennete girecektir.⁴⁹ Şîi tefsirlerde a'râf ehlinin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in imamları olduğu, onları tanıyan, onlara taraftar olan ve onları destekleyenlerin cennete girecekleri ve aksi yönde hareket edenlerin de cehenneme gireceklerine dair birçok rivayet bulunmaktadır.⁵⁰ Bu görüşün, mezhep taassubundan kaynaklanan sübjektif bir yorum olduğu görülmektedir. Zira Kur'ân, insanların kendi amelleri ile cennete veya cehenneme gideceklerini ifade etmektedir.⁵¹

Şîi müfessirlerden bir kısmı ise Mücâhid (öl. 103/721) ve Hasan Basrî'ye (öl. 110/720) nispet ederek a'râf ehlinin müminlerin faziletli olanları olduğunu, Ebû Ali el-Cübbâî'ye isnat ederek şehitler ve Muhammed el-Bâkır'a nispet ederek içinde Hz. Peygamber'in de bulunduğu Şîa imamları olduğunu belirtmişlerdir.⁵²

Yukarıda sayılan görüşleri verdikten sonra Tabâtabâî a'râf ehlinin, ancak manevi derecesi yüksek, Allah'a yakınlığı olan faziletli insanlar olabileceği görüşünün ağır bastığını vurgulamaktadır. Yine ona göre âyetlerde üzerinde durulan “sîmâ” kelimesi o gün insanların maddi olarak yüzlerinin kara ve gözlerinin mavi olduğuna işaret etmez. Ona göre sîmâ, kitleleri etkileyip arkalarından sürükleyen, büyüklük taslayan ve kendi fikirlerine insanları inandırmak için yeminler eden kişilerin hallerini betimlemektedir.⁵³ Tabâtabâî söz konusu âyetlerde belli bir gruba işaret edilmediğini, melekler dışında, âyetlerde belirtilen vasıfları taşıyan herkesin, bu yüksek makama sahip olabileceğini bunların da ancak Allah'ın ihlaslı kullarından bir grup olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu eşsiz makama ulaşanlar,

42 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 4/236; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195, 196; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Ahmet el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), 7/212; Muhammed İz-zet b. Abdülhadi ed-Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîş* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1963), 2/402; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 8/129.

43 Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, tahrir: Salah Basman, Hasan el-Ğazalî, Zeyd Mehâriş, Emin Paşa, thk. Komisyon (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015), 12/361.

44 Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.), 1/167.

45 Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-hakîm* (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, 1990), 8/385.

46 bk. Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196-198.

47 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196.

48 Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/124, 125.

49 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196.

50 Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/144-149.

51 “Erkek olsun, kadın olsun her kim iman etmiş olarak dünya ve âhiret için yararlı iyi işler yaparsa işte onlar da cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.” Nisâ 4/124.

52 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195, 196; Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/131.

53 Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/125.

kıyamet günü doğruları söyleme, insanların hallerine şahitlik etme, şefaet etme, emretme ve hükmetme gibi salahi-yetlere sahip kişilerdir.⁵⁴

4.2.3. Manevi Mertebesi Düşük Olanlar

Şîa tefsirlerinde a'râf ehlinin “manevi mertebesi düşük olan insanlar” olabileceği şeklinde görüşler de yer almaktadır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

Bazı Şîi müfessirler Yahya b. Ziyad el-Ferrâ (öl. 207/822) ve Ebû İshâk ez-Zeccâc (öl. 311/923) gibi âlimlere nispet ederek a'râf ehlinin iyilikleri ve kötülükleri eşit olan lakin Allah'ın lütfuyla bağışlandıktan sonra cennete girecek olan insanlar olduğunu ifade etmektedirler.⁵⁵ Ebû Ali el-Cübbâi ve Rummânî (öl. 384/994) mükelleflerden sadece Allah'a itaat edenlerin cennete gireceğine dair icma bulunduğunu ileri sürerek bu düşüncüyü kabul etmemişlerdir.⁵⁶ On iki imamdan biri olan Cafer es-Sadık da “A'râf ehli kimdir ?” sorusuna “Bunlar iyilikleri ve kötülükleri eşit olanlardır. Eğer Allah bunları cennete koyarsa rahmetindendir, eğer cezalandırırsa da zulmetmez.” şeklinde cevap vermiştir.⁵⁷ Fakat Şîi müfessir Tûsî ikisinin görüşüne katılmadığını, bu icmanın sadece bir iddiadan ibaret olduğunu ve bir delile dayanmadığını ifade etmek suretiyle ikisinin bu hususta yanıldığını ifade etmektedir.⁵⁸

Şîi kaynaklarda yer alan bir başka görüş Huzeyfe b. Yemân'a (öl. 36/656) nispet edilen bir rivayettir. Bu rivayete göre a'râf ehli küçük günahlarından dolayı cennete girme hususunda sona bırakılan insanlardır.⁵⁹

A'râf ehlinin özelliklerinden bahseden söz konusu âyetlerde geçen kimi ibarelerin delaleti hususunda da Şîi müfessirler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Muğlak olarak gelen bu ibarelerde kimin veya neyin kastedildiği tam olarak açık değildir. Müfessirlerin bu husustaki görüşlerinin aktarılması konuyu daha da açık hale getirecektir. Örneğin “يَعْرِفُونَ كَلًّا بِسِيمَاهُمْ/Hepsini istisnasız sîmâlarından tanırlar.” ifadesinde cennetlik ve cehennemliklerin sîmâlarından tanınacağı ifade edilmiş; fakat “sîmâ”dan kastın ne olduğu belirtilmemiştir. Müfessir Tûsî'ye göre a'râf ehli, cennetlikleri sîmâlarındaki itaatlerinden, cehennemlikleri de sîmâlarındaki isyandan tanıyacaktır. Ona göre sîmâ alâmet demektir. Bu alâmet, cehennemliklerde kara yüz ve mavi göz; cennetliklerde ise beyaz yüz ve güzel göz şeklinde olacaktır.⁶⁰ Tabersî ise sîmâyı sıfat ve alâmet olarak görmektedir. Sıfattan kastın ise müşriklerin isim ve künyeleri olduğunu dile getirmektedir.⁶¹ Tabâtabâi'ye göre ise yüzlerin siyah veya beyazlığı âyette belirtilen sîmâ değildir. Şayet öyle olursa a'râf ehli olmayan herkes de bu sîmâdan insanların cennetlik veya cehennemlik olduklarını anlayabilir. Ona göre sîmâ, a'râf ehlinin cennet ve cehennemlikleri hal ve durumlarından tanımlarıdır.⁶²

Yine söz konusu âyette geçen “لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ/Bunlar henüz cennete girmeyen fakat cenneti girmeyi uman kimselerdir.” ibaresinde kimlerin cennete girmeyi temenni ettiği sarıh bir şekilde yer almamaktadır. Bu hususta iki görüş vardır. İbn Mesud (öl. 32/652-53), Hasan Basrî, İbn Abbâs, Katade'ye (öl. 117/735) göre cennete girmediği halde cennete girmeyi temenni edenler a'râf ehlidir. Ebû Miclez'e göre ise bu söz, cennete girmeyi hakkettiği halde, henüz cennete girmeyen cennetliklere aittir.⁶³ Tabersî cennete girmeyi arzulayan kişilerin günahkâr Şîiler olduğunu, bunların da Hz. Peygamber veya imamın şefaatiyle Allah'ın izniyle cennete gireceklerini ifade etmektedir.⁶⁴ Tabâtabâi'ye göre ise bu sözler, cennete girmesi kesinleşen ama henüz cennete girmemiş olan cennetlikler için söylenmiştir.⁶⁵

Yine bu âyette yer alan “ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ/Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz.” ibaresindeki sözlerin kim tarafından söylendiği hususu da tartışmalıdır. Tûsî ve Tabersî bu sözlerin a'râf ehli tarafından günahkar insanlara söylendiğini ifade etmekte ve bu görüşlerini de yukarıda ifade edilen rivayetlere dayandırmaktadırlar.⁶⁶ Yapılan araştırmada bu rivayetlerin sahih hadis kitaplarında yer almadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu sözlerin ancak mezhep taassubuyla söylenmiş olduğu ifade edilebilir.

54 Tabâtabâi, *el-Mizân*, 8/127.

55 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195, 196; Tabâtabâi, *el-Mizân*, 8/131.

56 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/412.

57 Ayyâşî, *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*, 2/22; Meclisî, *Bihârû'l-envâr*, 3/379; Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 2/20.

58 Tûsî, *et-Tibyân*, 4/412.

59 Tûsî *et-Tibyân*, 4/411; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/195.

60 Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 4/412; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/197.

61 Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/197.

62 Tabâtabâi, *el-Mizân*, 8/126.

63 Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 4/412.

64 Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196.

65 Tabâtabâi, *el-Mizân*, 8/131-134.

66 Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 4/412; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196.

5. Ehl-i Sünnet'in A'râf Ehli Hakkındaki Görüşleri

Ehl-i Sünnet müfessirleri de a'râf ehli, onların söz ve eylemlerini aktaran âyetler ve medlulleri hakkında birçok görüş belirtmişlerdir. Bu kısımda Ehl-i Sünnet müfessirlerinin söz konusu âyetlerde geçen hicâb ve a'râf'ın mahiyeti ile a'râf ehlinin kimliği hakkındaki görüşleri üzerinde durulacaktır.

5.1. Ehl-i Sünnet'e Göre Hicâb ve A'râf'ın Mahiyeti

Ehl-i sünnet müfessirlerinden bazılarına göre âyetle ifade edilen “a'râf” bizzat hicâb'ın kendisidir ve kapısı olan bir surdur. İbn Abbâs ve Süddî'ye isnat edilen bir görüşe göre cennetliklerle cehennemlikleri birbirinden ayıran sur a'râftır ki bu da âyetle belirtilen hicaptır.⁶⁷ Bazı müfessirler âyetle geçen “بَيْنَهُمَا”/İkisi arasında” ifadesinden hareket ederek hicâb'ın cennet ile cehennem veya cennetlikler ile cehennemlikler arasında yer alan sur olduğunu ifade etmekte, bu surun da Hadîd sûresi 13. âyetle bildirilen sur olduğunu vurgulamaktadırlar.⁶⁸ İbn Âşûr (öl. 1392/1973) söz konusu âyetle kullanılan “بَيْنَهُمَا”/İkisi arasında” zamirinden hareket ederek bu hicâb'ın cennet ile cehennem arasında bulunduğunu dile getirmektedir. Şayet burada mekân değil de varlıklar kastedilmiş olsaydı ona göre bu ifadenin “بَيْنَهُمْ”/Onların arasında” şeklinde gelmesi gerekirdi.⁶⁹ İfade “بَيْنَهُمَا” şeklinde tesniye olarak geldiği için söz konusu hicâb'ın cennet ve cehennem arasında olması daha güçlü bir ihtimal olarak görülmektedir. Ayrıca daha önce zikri geçtiği için cennetle cehennem arasında olması daha makul gibi görünmektedir.⁷⁰ Bununla beraber bazı müfessirler ise her iki ihtimalin de mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.⁷¹ Hadîd sûresinde cennetlikler ve cehennemlikler kastedildiği için “بَيْنَهُمْ” denilmiştir. Bu açıdan bakıldığında burada kişilerin değil de mekânın ön plana çıkarıldığı ifade edilebilir.⁷²

Söz konusu âyetle yer alan “hicâb” ister cennet ile cehennem ister cennetliklerle cehennemlikler arasında olsun bir engel anlamı taşımaktadır. Hicâb soyut olabileceği gibi somut da olabilir. Örneğin cam gibi somut engeller görmeyi değil de sadece ulaşmayı engeller. Bazıları perde gibidir sesi değil görmeyi engeller bazıları ise duvar gibidir hem sesi hem de görmeyi engellemektedir. Soyut olan engel ise mirasa engel bir durumdan veya mirasın yetmemesi gibi mirasa ulaşmayı engellemeyi ifade etmektedir.⁷³ Âyetle kullanılan hicâb'ın görmeye ve sesin ulaşmasına mâni olmadığı görülmektedir. Zira cennetlikler ve cehennemlikler birbirlerini görebilmekte ve duyabilmektedirler.

Netice itibariye ehl-i sünnet müfessirleri a'râf'ın mahiyeti hususunda iki görüş bildirmişlerdir. Müfessirlerin çoğunluğu İbn Abbâs'ın görüşünü ileri sürerek a'râf'ın cennet ile cehennem arasında bulunan surun üst tarafları olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁴ Bu bağlamda bazı Şîi müfessirler ile aynı kanaati taşımışlardır. Ehl-i sünneten olan bazı müfessirler ise a'râf'ı maddi olarak düşünmemişler, onu maddi boyuttan çıkarıp, manevi bir boyuta taşımışlardır. Bu görüşe göre a'râf, cennet ve cehennem ehlini sîmâlarından bilme ve tanıma yetisi demektir. Bu görüş, ağırlıklı olarak Hasan Basrî'ye ve Zeccâc'a isnat edilmektedir.⁷⁵ Hatta Hasan Basrî'ye a'râf ehlinin, iyilikleri ve kötülükleri eşit olanlar olup olmadıkları sorulmuş, kendisi de bu görüşü doğru bulmadığı için dizlerine vurmuş ve şöyle demiştir: “Onlar, Allah'ın kendilerine cennetlikler ile cehennemlikleri tanıyıp, birbirinden ayırıp tefrik etme yetisi verdiği kişilerdir, belki de içlerinden bazıları aramızdadırlar.”⁷⁶ Süddî (öl. 127/745) ise, a'râf ehlinin, insanları tanımlarından dolayı

67 Ebû'l-Haccâc Mucâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, *Tefsîr*, thk. Muhammed Abdüsselam Ebû'n-Nîl (Kahire: Dâru'l Fikri'l İslâmî, 1989), 337; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/449; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebû Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib (Riyad: Mektebetü Nizar Mustafa, 1997), 5/1483; Ebû'l Fîdâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, thk. Sami b. Muhammed Selamet (Riyad: Dâru Tayyibe, 1999), 3/417.

68 Ebû'l Kasım Mahmud b. Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1986), 2/106; Ebû Muhammed Abdülhak b. Galî İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Abdüsselam Abdüşşafi Muhammed (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 2001), 2/403, 404; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Ebû Said Abdullah b. Ömer Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâ't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 3/14.

69 Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't Tunusiye, 1984), 8-B, 141.

70 Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 7/211.

71 Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/106; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-hakîm*, 8/383.

72 İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 8-B, 141.

73 Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-hakîm*, 8/383; Hatîb, *et-Tefsîrü'l-Kur'ânî li'l-Kur'an*, 4/405.

74 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'an*, thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî, Muhammed Ali en-Neccâr, Abdülfettâh İsmâil eş-Şelebî (Kahire: Dâru'l-Misriyye, ts), 1/379; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Ğarîbü'l-Kur'an* (b.y.: y.y., ts), 145; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/451; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5/1483, 1484; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 7/211.

75 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/43, 44.

76 Taberî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/196; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248.

bu yere a'râf dendiğini belirtmektedir.⁷⁷ Muhammed Esed (öl. 1323/1992) a'râf ehlini, hayatta iken kendilerine doğruyu eğriden ayırma yetisi verilenler diye tanımlamaktadır.⁷⁸ Yine bu hususta Hasan Basrî şöyle demektedir: “Onlar ashab-ı ta'rif, yani tanıtan insanlardır; cehennem ehline Allah'ın adaletini ve kendileri hakkındaki hükmünü tanıtır- lar, başlarına gelen zorlukların ve çeşitli azapların ancak dünyada iken insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları ve peygamberlere karşı büyüklendikleri için geldiğini, kendilerine yapılan her şeyin adalet gereği olarak yapıldığını anlatırlar. Aynı şekilde cennet ehline de Allah'ın lütfunu ve ihsanını tanıtır- lar ve nail oldukları o nimetleri Allah'ın lütfu ve ihsanı sayesinde elde ettiklerini anlatırlar.”⁷⁹

5.2. Ehl-i Sünnet'e Göre A'râf Ehli

Ehl-i sünnet müfessirleri a'râf ehlinin kimliği hakkında bunların taat ve sevap açısından makamı yüksek olan ümmetin seçkinleri veya taat ve sevap açısından daha aşağı derecede bulunan ümmetin düşünleri şeklinde iki temel görüş belirtmişler; fakat bunların kimler olabileceği hususunda uzlaşmamışlardır.⁸⁰ Şimdi bu hususta serdedilen görüşleri kısaca ifade edelim:

5.2.1. Taat ve Sevapta İleride Olanlar

A'râf ehlinin kimliği konusunda gerek Şîi gerek Mu'tezilî olsun bir kısım müfessirler melekler olduğunu iddia etmektedir.⁸¹ Ehl-i Sünnet ise bu iddiayı kabul etmemekte ve a'râf ehlinin melekler olmadığını ifade etmek için birtakım deliller getirmektedir. Nitekim Taberî a'râf ehlinin melekler olduğuna dair sahih bir haber bulunmadığını, ümmetin bu konuda icma etmediğini, ricâl kelimesinin kadınları ve diğer varlıkları dışarıda bırakacak şekilde kullanıldığını ifade ederek bu görüşün doğru olmadığını ifade etmektedir.⁸² İmam Mâtürîdî de (öl. 333/944) “Allah'ın melekleri, ‘adamlar’ diye isimlendirilmezler, böyle bir şeyi duymadık” demek suretiyle bu fikre karşı çıkmaktadır.⁸³ Ayrıca meleklerin a'râf ehli olarak görülmesi aklen de mümkün değildir. Zira meleklerin, insanlar gibi nefis ve irade sahibi olmamaları, insanlar gibi teklifle yükümlü olmamaları bu görüşü desteklemektedir. Öte yandan a'râf ehlinin “erkekler” olarak tanımlanması, onların insan olduğuna delalet etmektedir. Çünkü “ricâl” kelimesi, Arapça'da sadece erkekler için kullanılmaktadır.⁸⁴ Ayrıca bu olay özelinde, meleklerin aslî suretlerinden çıkıp erkek şeklinde temessül ettiklerine dair bir delil de bulunmamaktadır. Abduh'a göre söz konusu âyette kullanılan “ricâl” kelimesi araftakilerin melek ve kadın olmasına manidir. Zira rical Arapça'da sadece erkekleri betimleme üzere kullanılan bir kelimedir. Şayet Yüce Allah bunları da kastetmiş olsaydı o zaman bunları kapsayan bir kelime kullanırdı örneğin “A'râf üzerinde herkesi sîmâlarından tanıyan kullar vardır” gibi. O zaman bu cümleye erkekler, kadınlar ve melekler dahil olurdu. Sonda kullanılan zamir de bunların melek olmasına engeldir. Bu açıdan ona göre a'râf ehlinin melekler olması muhtemel değildir.⁸⁵

Bazı müfessirlere göre a'râf ehli, insanların her açıdan en üstün, en saygın ve en seçkin kişileri konumunda olan peygamberlerdir.⁸⁶ Zira Yüce Allah, peygamberleri kıyamet meydanındaki diğer kimselerden ayırmak, onların şeref ve mertebelerinin yüceliğini beyan etmek için bu surun en yüksek yerlerinde onları bulundurmıştır. Yine onları, cennetlikler ile cehennemliklerin üzerinde gözcü olmaları, onların hallerine, sevaplarının ve ikaplarının miktarına muttali olmaları için de bu yüce mekâna oturtmuştur.⁸⁷ İmam Mâtürîdî “Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit tuttuğumuz zaman halleri nice olacak!”⁸⁸ âyetini delil getirerek a'râf ehlinin peygamberler olmasının

77 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/418.

78 Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 1/279, 280.

79 Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 4/432.

80 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/452-461; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248.

81 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/459; 460; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5/1486; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/404; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm*, 8/385.

82 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/460, 461.

83 Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4/431.

84 Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, 12/460.

85 Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm*, 8/385.

86 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 7/211; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 3/14; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Şam: Dâru İbn Kesîr, 1993), 2/237; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm*, 8/385.

87 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'an*, 7/211; Şihâbüddîn Mahmud b. Abdullah el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-meşânî*, thk. Ali Abdülbârî Atiyye (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 4/361.

88 en-Nisâ 4/41.

kuvvetle muhtemel olduğunu zira peygamberlerin a'râf ehli olarak ümmetlerinin amellerine şahitlik edeceklerini vurgulamaktadır.⁸⁹ Ayrıca a'râf ehlinin “ricâlün” şeklinde tanımlanması onların hem erkek olduklarına hem de üstün kişiler olduklarına delalet etmektedir ki bu da onların ‘peygamberler’ olması fikrini desteklemektedir. Zira Kur’ân, ricâl kelimesini övgü ve yüceltme anlamında kullanmaktadır.⁹⁰ Öte yandan a'râf ehlinin, cehennemliklere karşı kullandığı dil ve konuşma üslubu, ancak yüksek bir payede bulunan insanların yapabileceği bir şeydir. Zira a'râf ehlinin hitap tarzında cehennemliklere karşı bir kınama, ayıplama ve azarlama söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında a'râf ehlinin ancak Allah’a yakın, takva sahibi peygamberler olduğu fikrinin ön plana çıktığı görülmektedir.⁹¹ Ayrıca Hûd sûresinde Yüce Allah’a iftira atanların en zalim insanlar oldukları haber verilmekte bu insanların Allah’ın huzuruna arz edilecekleri ve şahitlerin de “İşte bunlar rablerine asılsız şeyler isnat edenlerdir” şeklinde şahitlikte bulunacakları vurgulanmaktadır.⁹² Söz konusu âyette geçen ‘şahitler’ ifadesinin müfessirler tarafından genel olarak ‘melekler ve peygamberler’ olarak tefsir edilmesi de bu manayı desteklemektedir.⁹³ Yine Kasas sûresi 28/75 “Her ümmetten bir şahit çıkarırız ve (kâfirlere), “Kesin delilinizi getirin” deriz.” âyetinde yer alan ‘şahit’ ifadesinin her ümmetin peygamberi olarak yorumlanması da bu anlamı öne çıkarmaktadır.⁹⁴ İnsanların içindeki en seçkin zümre olan, dünyada iken insanlara rehber olarak gönderilen, vahyi tebliğ eden, bu uğurda insanların türlü eziyetlerine müptela olup çeşitli sıkıntılarına çeken ve kendi ümmetlerinin hallerine şahit olan peygamberlerin⁹⁵ a'râf ehli olması akla en yakın yol olarak görünmektedir ki Fahreddin Râzî (öl. 606/1210)⁹⁶ ve Âlûsî (öl. 1270/1854)⁹⁷ gibi müfessirler de bu görüşü tercih etmiştir.

Kuşeyrî (öl. 465/1072) ise a'râf ehlini “الأشراف” ile ifade tefsir etmiştir. Ona göre a'râf ehli marifet sahibi olup seyr u sülûkü tamamlamış olan kimselerdir.⁹⁸ Bazı işârî tefsirlerde a'râf’ın, hakikat ve şeriat arasındaki berzah olduğu, üzerindeki adamların da yüksek manevi makam sahipleri oldukları ve avam ile havassı âlâmetlerinden tanıdıkları belirtilmektedir.⁹⁹

Ehl-i sünnet müfessirlerinden bazıları tâbiîn müfessirlerinden Mücâhid’in, a'râf ehlinin fakih ve âlimler gibi salih insanlar olduğu şeklindeki yorumunu kabul ederek görüşlerini bu yönde belirtmişlerdir.¹⁰⁰

Bazı müfessirler a'râf ehlinin her ümmetin içinden çıkan ve ümmetlerinin hallerine vakıf olan “şahitler” olduğunu ifade etmişlerdir. Zira Yüce Allah, a'râf ehlinin, cennetlikler ile cehennemliklerden her birini tanıdıklarını bildirmiştir. Bu da onların daha dünyada iken tanınmalarını gerektirmektedir. Onların hallerine vakıf olanlar, ancak onları tanıyabilir. O halde daha dünyada iken iman ve küfür ehlinin durumlarına şahit olanlar ancak onları kıyamet günü tanıyabilir.¹⁰¹

A'râf ehlinin kimliğine yönelik tespit çabaları ve söz konusu âyetler birlikte düşünüldüğünde a'râf ehlinin manen yüksek insanlar oldukları görülmektedir ki insanlar içinde manevi mertebesi en yüksek olanlar da ancak peygamberlerdir. Bundan dolayı a'râf ehlinin “peygamberler” olması yüksek bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir.

5.2.2. Taat ve Sevapta Geride Olanlar

Ehl-i Sünnet müfessirlerinden bazıları a'râf ehlinin amel açısından derecesi düşük olan insanlar olduğu fikri üzerinde durmuşlardır. Bu görüşleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

89 Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/431.

90 en-Nûr 24/37; et-Tevbe 9/108; el-Ahzâb 33/23. bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 7/211.

91 Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 7/214; Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/123.

92 Hûd 11/18.

93 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15/282; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 6/2017; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/385; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 1/331.

94 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/614; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/429; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 13/309; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 6/252.

95 el-Bakara 2/143; en-Nisâ 4/41; ez-Zümer 39/69.

96 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 8/385; Tahmâz, *et-Tefsîru'l-Mevdûi*, 3/63.

97 Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 6/177; Mustafa Müslim, *et-Tefsîrü'l-mevdûi li-süverü'l-Kur'ân*, 3/33.

98 Ebû'l-Kâsım Zeynülislâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, thk. İbrahim el-Busyûnî (Kahire: el-Hey'atü'l-Misriyati'l-Âmmeti li'l-Kitâbi, ts.), 1/537.

99 Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd fi tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Abdullah el-Kureşî, (Kahire: Hasan Abbâs Zekî, 1998), 2/219.

100 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/458; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5/1486; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/404; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 7/211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 3/421.

101 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 7/212; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 2/237; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 4/361; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 8/385.

Bazı müfessirler Abdullah İbn Mesud, (öl. 32/652-53), Huzeyfe b. Yemân (öl. 36/656), İbn Abbâs, İbn Cübeyr (öl. 94/713), Şa'bî (öl. 104/722) ve Dahhâk'a isnat etme suretiyle¹⁰² a'râf ehlinin iyilikleri ve kötülükleri eşit olan insanlar olduklarını, bunların sonradan Allah tarafından bir ikramla cennete gireceklerini belirtmişlerdir. Bu görüşün genel olarak kabul edilen görüş olduğu görülmektedir.¹⁰³ Zira tefsir kitaplarında, Hz. Peygamber'in zerre kadar da olsa iyilikleri kötülüklerine üstün gelenlerin cennete gireceğini; zerre kadar da olsa kötülükleri iyiliklerine üstün olanların ise cehenneme gireceğini bildirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca sahabenin, iyilik ve kötülükleri eşit olan insanların durumunu sorduklarında Hz. Peygamber'in "Onlar a'râf ehlidir, henüz cennete girmemişlerdir ama oraya girmeyi ummaktadırlar." diye cevap verdiği de belirtilmektedir.¹⁰⁴ Temel hadis kaynaklarında yer almayan bu rivayetleri değerlendiren İbn Kesîr (öl. 774/1372) rivayetleri garip olarak nitelemekte, "Bu hadislerin sıhhatini en iyi Allah bilir." demek suretiyle şüphesini belirtmekte, bu rivayetlere karşı temkinli olunması gerektiğine işaret etmektedir.¹⁰⁵ İbnü'l-Cevzî (öl. 597/1201) de bu minvaldeki hadislerin sahih olmadığını senedindeki ravilerin mecruh olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁶ Son devir hadis âlimi Nâsirüddin el-Elbânî (öl. 1420/1999) ise bu rivayetin sahih olmadığını ve münker olduğunu bildirmektedir.¹⁰⁷ Bu görüş hem âyetlerde ifade edilen a'râf ehlinin özellikleriyle çelişmekte hem de bu husustaki rivayetler, hadis kritiği açısından sahih kabul edilmemektedir.

Bazı müfessirler a'râf ehlinin, anne babalarından izin almadan savaşa gidip şehit olan kişiler olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁸ Bu anlamda şehit olmaları cehenneme girmelerine engel olmuş, anne baba hakkını çiğneme ve onlara isyan etme ise cennete girmelerine engel olmuş, böylece bu iki durum birbirini dengelemiştir.¹⁰⁹ Bu görüşün kaynağı da bir rivayettir. Rivayete göre sahabeden biri Hz. Peygamber'e a'râf ehli hakkında soru sormuş, Hz. Peygamber de "Bunlar Allah yolunda şehit olanlardır, şehit oldukları için Allah onları azat etmiş lakin anne babalarına âsi oldukları için de bekletilmişlerdir. Bunlar cennete en son gireceklerdir."¹¹⁰ diye cevap vermiştir. Bu rivayetin, anne baba hakkının önemini ön plana çıkarttığı ifade edilebilir, ancak sözü edilen kişilere, âhirette böyle bir yetkinin verilmesi hem a'râf ehlinin özelliklerine hem de akla ve tecrübeye aykırıdır. Ayrıca söz konusu rivayetin senedinde bulunan bazı ravilerin, bilinmeyen kişiler olmaları hasebi ile rivayet zayıf olarak değerlendirilmiştir.¹¹¹ Elbânî bu rivayetin sahih olmadığını ve münker olduğunu vurgulamaktadır.¹¹² Yine Elbânî bu yöndeki başka bir rivayeti de "Gerçekten çok zayıf" notunu düşerek zayıflığına dikkat çekmektedir.¹¹³

Bu iki rivayetin dışında tefsir kitaplarında a'râf ehli ile ilgili herhangi bir bilgiye ve delile dayanmayan ayrıca söz konusu âyetlerin zahirine, a'râf ehlinin özelliklerine de ters düşen birçok görüş bulunmaktadır. Tefsir kitaplarında bunların borçlular,¹¹⁴ cennetin fakir ve yoksulları,¹¹⁵ Allah'ın kendilerini affederek a'râf'ta iskân ettirdiği ehl-i salâtın fasıkları,¹¹⁶ küçük günah sahipleri, fetret döneminde yaşayanlar, gayrı meşru ilişkiden doğan çocuklar, buluş çağına ermeden ölen müşrik çocukları, cinlerin Müslüman olanları, cennete en son girecek günahkâr Müslümanlar ve kendilerini beğenenler¹¹⁷ olduğuna dair iddialar da bulunmaktadır. Bu iddiaların doğru olmadığı herhangi bir bilgi ve

102 Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/380; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/452-457; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5/1485; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/404; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmî'l-Kur'ân*, 7/211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 3/418.

103 Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-ḥakîm*, 8/385.

104 Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 7/211; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 3/418.

105 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 3/419.

106 Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966), 3/248, 249.

107 Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eşeruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme* (Riyâd: Dâru'l-Meârif, 1992), 13/66, 67.

108 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/457, 458; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5/1484; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/404; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmî'l-Kur'ân*, 7/212; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 4/361.

109 İbn-i Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/404; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/248; Benzer ifadeler için bkz. Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesîr fi'l-ilmî'l-tefsîr*, thk. Abdürrezzak el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, 2001), 2/123; Beydâvî, *Envârü'l-tenzîl*, 3/14; Neseî, *Medârikü'l-tenzîl*, 1/570; Tabâtabâî, *el-Mizân*, 8/123.

110 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XII, 457; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 3/418; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 4, 236.

111 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/457, 1 ve 3 nolu dipnot, 12/458; Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl el-Bûsîrî, *İthâfû'l-hı-yere bi-zevâ'idî'l-mesânîdî'l-aşere*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim (Riyâd: Dâru'l-Vatan 1999), 6/210; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-ḥakîm*, 8/384; Seyhan, *A'râf Ehli ile İlgili Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme*, 115-120.

112 Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a*, 6/306-309.

113 Elbânî, *Silsiletü'l-eḥâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a*, 13/68, 69.

114 İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5/1486; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 4/361.

115 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/250; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 4/361.

116 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/250.

117 İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesîr*, 2/124; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 14/250; Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmî'l-Kur'ân*, 7/212; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-ḥakîm*, 8/384; Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, 2/402.

belgeye dayanmadığı görülmektedir.

A'râf ehli ve onunla ilgili konuları gayb olarak değerlendiren bazı müfessirlerin ise, bu konuda yorum yapmaktan kaçındıkları görülmektedir. Bu açıdan bu âlimler âhirete taalluk eden, akıl ve tecrübe ile bilinemeyecek konularda fikir yürütmeyi doğru bulmamışlar, bu tür hususlarda sadece nasların verdiği bilgi ile yetinilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹¹⁸

Şîi müfessirler gibi Ehl-i sünnet müfessirleri de söz konusu âyetlerde yer alan bazı ibarelerin delaleti hususunda ihtilaf etmişlerdir. Örneğin (لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ) ifadesi hakkında Süddî, Katade, Said b. Cübeyr, Atâ gibi müfessirler bu ifadenin cennete girmek isteyen ama henüz girmemiş olan “a'râf ehli” için söylendiğini ifade etmişlerdir.¹¹⁹ Ebû Miclez gibi bazı tabiîn müfessirler ise “Onlar cennet ehlidir, cennetlikler cennete girmeden, cehennemlikler de cehenneme girmeden önce onlar cennete girmeyi ümit ediyorlar.” demektedirler.¹²⁰ Kurtubî (öl. 671/1273) (لَمْ يَدْخُلُوهَا) ifadesini (وَهُمْ يَعْلَمُونَ أَنَّهُمْ يَدْخُلُونَهَا) yani “Onlar cennete gireceklerini biliyorlar.” şeklinde tefsir etmektedir. Buna göre bu kişiler, cennete girmeye hak kazanan ama henüz cennete girmemiş olanlardır.¹²¹

Yine bu âyetlerde yer alan “وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ”/Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de”¹²² ibaresi hakkında İbn Abbâs, Süddî ve İkrime (öl. 105/723) gibi müfessirler, bakışları çevrilen kişilerin a'râf ehli olduğunu belirtmişlerdir.¹²³ Ebû Miclez gibi bazı tabiîn müfessirler ise bakışları çevrilenlerin, cennetlikler olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁴ “عَالَمِينَ” ifadesi bir duadır. Bu duanın melekler ve peygamberler tarafından yapılması mümkün değildir. Zira melekler imtihandan azade oldukları gibi peygamberler de cennetlik insanlardır. Bu ifade zalimlerin durumlarının çok kötü ve akıbetlerinin çok feci olacağının vurgulanmasıdır.¹²⁶ Bu açıdan bakışları cehennem tarafına çevrilen ve cehenneme girmemek için dua eden kişilerin, cennete girmeyi bekleyen diğer insanlar olması kuvvetle muhtemeldir.

Yine bu âyetlerde geçen “ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ”/Haydi cennete girin. Artık üzülmeyecek ve mahzun da olmayacaksınız.”¹²⁷ ifadesinin delaleti hakkında da dört görüş bulunmaktadır. Bu sözün, Yüce Allah tarafından a'râf ehli veya cennetlikler için yahut bu sözün a'râf ehli tarafından cennet ehli için söylenmiş olması muhtemeldir. Ayrıca bu sözün Allah'ın izniyle, melekler tarafından söylenmiş olması da mümkündür.¹²⁸

Sonuç

A'râf ehli hakkındaki Kur'ânî bilgiler, sadece A'râf sûresinin 46-49. âyetlerinde geçmektedir. Bu âyetler âhirette yaşanacak olan bir sahneyi aktarmaktadır. Kaynaklarda âhirette yaşanacak bu sahnenin detayları hakkında bilgi veren sahih bir hadis yer almamaktadır. Bundan dolayı da müfessirler söz konusu âyetlerde geçen ifadelerle birbirinden farklı ve kimi yerlerde birbirleriyle çelişen manalar vermişlerdir.

Şîi müfessirler, kendi kaynaklarındaki rivayetlerden hareketle a'râf ehlinin kimliği hakkında üç temel yorum yapmışlardır. Bu yorumların birincisine göre genel olarak Şîi müfessirler, a'râf ehlinin Şîanın imamları olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Onlara göre a'râf ehli, yüksek bir makamda olmayı gerektirmektedir. Bundan dolayı da doğrudan veya dolaylı olarak a'râf ehli ile Hz. Ali ve on iki imam arasında bir ilişki kurma gayretine girmişlerdir. İkinci olarak bazı Şîi müfessirler, çerçeveyi biraz genişleterek, a'râf ehlinin manevi mertebesi yüksek olan melekler, Hz. Peygamber'in ailesi, faziletli insanlar ve şehitler olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Âyet veya sahih hadis gibi herhangi bir kaynağa dayanmayan bu iki görüşün yukarıda açıklandığı gibi mezhebi bir taassubun ürünü olduğu izahtan varestedir. Üçüncü olarak bazı şîi müfessirler iyilikleri ve kötülükleri eşit olan insanlar ile küçük günahlarından dolayı sona bırakılanlar gibi manevi derecesi düşük olanların a'râf ehli olduğuna dair fikir serdetmişlerdir ki bu görüşler de sahih olmayan bazı rivayetlere dayanmaktadır.

118 Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 2/531.

119 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/464, 465; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/124; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/107.

120 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/465, 466; Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/433; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/404.

121 Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 7/212.

122 el-A'râf 7/47.

123 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/466.

124 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/433; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/405.

125 el-A'râf 7/47.

126 Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm*, 8/386.

127 el-A'râf 7/49.

128 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12/469-472; İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 5 /1489; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/125.

Ehl-i sünnet müfessirleri ise genel olarak çeşitli rivayetlerden hareket ederek a'râf ehlini peygamberler, marifet sahibi insanlar, fakihler, âlimler, şehitler ve şahitler gibi taat ve sevapta ileri olanlar; günahları ile sevapları eşit olanlar, ebeveynlerinden izin almadan savaşa gidip şehit olanlar gibi taat ve sevapta geri olanlar şeklinde iki temel gruba ayırmışlardır. Ayrıca Ehl-i sünnet tefsirlerde geçen ve hakkında hiçbir delil bulunmayan görüşler de vardır ki bunlar hem âyetlerin zahirine hem de akla ve tecrübeye aykırıdır. Ehl-i sünnet müfessirleri de çeşitli rivayetlerden yararlanarak bu görüşleri serdetmişlerse de bu rivayetlerin sened ve metin açısından sağlam olmadıkları yukarıda detaylı bir şekilde ortaya konmuştur.

Neticede “*A'râf üzerinde, herkesi sîmâlarından tanıyan birtakım adamlar vardır.*” tanımlamasıyla başlayan cümlede a'râf ehlinin kimliğine yönelik somut bir bilgi verilmemekle beraber âyetler içine serpiştirilen özelliklerin dolayı âyetler bağlamında bir yorum yapmak mümkündür. Bu bağlamda a'râf ehlinin istisnasız herkesi sîmâlarından tanımaları, henüz cennete girmemiş olanları selamlamaları, tanıdıkları cehennemlik insanları azarlamaları, onları tenkit etmeleri gibi özellikler onların üstün ve önemli kişiler olduğuna delalet etmektedir. Bunların yukarıda ifade edildiği gibi, imtihana tabi tutulmadıkları için melekler olması mümkün değildir. Bunlar ancak Yüce Allah tarafından seçilen, kendilerine kitap verilen ve halklarına rehberlik eden peygamberler olabilir. Zira Kur'ân'da defalarca zikredildiği gibi peygamberler, kavimlerinin salâhiyeti için çok çalışmış, sâlih olanların yanında durup onları desteklemiş; fasık ve inkârcılarla mücadele etmiş ve onların türlü hallerine şahit olmuşlardır. Bundan dolayı onların kıyamet günü a'râf ehli olmaları, getirdikleri dine inananların saadetlerini görmeleri, yine getirdikleri inanç sistemini reddeden inkarcıların hazin sonuna şahit olmaları Yüce Allah'ın onlara tanıdığı bir salâhiyet olması akla uzak değildir.

Kaynakça

- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmud b. Abdullah. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'î'l-me'ânî*. thk. Ali Abdülbârî Atiyye. 16. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Ayyâşî, Ebû'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed. *Tefsîrû'l-'Ayyâşî*. nşr. Hâşim er-Resûlî el-Mahallâtî. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî lil Matbûât, 1991.
- Bahrânî, Seyyid Hâşim b. Süleyman b. İsmâil b. Abdulcevad b. Ali. *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 8 Cilt. Beyrût: Muessesetu'l-A'lemî li'l-Matbuat, 1427/2006.
- Beydâvî, Ebû Said Abdullah b. Ömer. *Envârû't-tenzîl ve esrârû't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997.
- Bûsîrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idî'l-mesânîdî'l-'aşere*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. 9 Cilt. Riyâd: Dârü'l-Vatan 1999.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. *eş-Şihâh fî'l-luğa*. thk. Ahmed Abdülğafur Atâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-Melayîn, 4. Basım, 1987.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbü'l-Ta'rîfât*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi. *et-Tefsîrû'l-hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963.
- Ebû Bekir er-Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed. *Muhtârû's-Şihâh*. thk. Yusuf Şeyh Muhammed. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 5. Basım, 1999.
- Elbânî, Nâsirüddîn. *Silsiletü'l-eḥâdîsî 'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eṣeruhe's-seyyi'ü fî'l-ümme*. 14 Cilt. Riyâd: Dârü'l-Meârif, 1992.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. sad: İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Boilelli-Abdullah Yücel. İstanbul: Azim Dağıtım, 1192.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. çev: Cahit Koçtak-Ahmet Ertürk. 3 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 5. Basım, 1999.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-'Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru ve Mektebetü'l-hilâl, ts.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî. *Me'ânî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yusuf en-Necâtî-Muhammed Ali en-Neccâr-Abdülfe-tâh İsmâil eş-Şelebî. 3 Cilt. Kahire: Dârü'l-Mısıriyye, ts.
- Hatîb, Abdülkerim Yunus. *et-Tefsîrû'l-Kur'ân'î li'l-Kur'ân*. Cilt. 16. Kahire: Dâru'l Fikri'l-Arabî, ts.
- İbn Acîbe, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *el-Bahrû'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kureşî. 7 Cilt. Kahire: Hasan Abbâs Zekî, 1998.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't Tunusiye, 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gali, *el-Muharrerû'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Abdüsselam Abdüşşafî Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 2001.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemheretü'l-luğa*. thk. Remzi Münîr Ba'İbekî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1987.
- İbn Ebû Hâtîm, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tayyib. Cilt 3. Riyad: Mektebetü Nizar Mustafa, 1997.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1979.
- İbn Kesîr, Ebû'l Fîdâ İsmail b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*. thk. Sami b. Muhammed Selamet. 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 2. Basım, 1999.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Ġarîbü'l-Kur'ân*. thk. Said Lihâm. b.y.: y.y., ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali. *Zâdû'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdürrezzak el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 2001.
- İmrûlîkays, Ebû Vehb Hunduc b. Hucr b. el-Hâris. *Dîvânü İmrîlîkays*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kummî, Ebû'l-Hasan Ali b. İbrahim. *Tefsîrû'l-Kummî*. 3 Cilt. Kum: Müessesetü'l-İmam Mehdi, 2014.
- Kur'an-ı Kerîm Meâlî, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş, 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l- Mısıriyye, 3. Basım, 1964.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdîmelik. *Letâifu'l-İşârât*. thk. İbrahim el-Busyûnî. 3 Cilt. Kahire: el-Hey'tü'l-Mısıriyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâbi, 3. Basım, ts.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Baslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyy-

ye, 2005.

- Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Ali. *Biḥârü'l-envâri'l-câmi'a li-düreri aḥbâri'l-e'immeti'l-eḫâr*. 25 Cilt. Kum: İhyâu'l-Kutûbi'l-İslamiyye, 1430/2008.
- Merâğî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîrû'l-merâğî*. 30 Cilt. Kahire: Matbaati Mustafa'l-Bâbi ve Evladüh, 1946.
- Mustafavî, Hasan b. Muhammed Rahîm et-Tebrîzî. *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'ân*. 14 Cilt. Tahran: Merkezü Neşri Âsâri'l-Allame Mustafavî, 1973.
- Müslim, Mustafa. *et-Tefsîrû'l-Mevdûi li-Süveri'l-Kur'âni'l Kerîm*, 10 Cilt. Şârîka: Câmiatu's-Şârîka, 2010.
- Nazari, Abdul Qadir. *Kur'ân'da A'raf*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Öz, Mustafa. "Usûliyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/ 214-215. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan ed-Davûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1991.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Mefâtîḥu'l-ğayb*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l Arabî, 3. Basım, 1999.
- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-hakîm*. 12 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, 1990.
- Sa'lebî. Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. el-İmâm Ebû Muhammed İbn Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
- Seyhan, Ahmet Emin. "A'râf Ehli ile İlgili Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/26 (2011), 115/120.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. 6 Cilt. Şam: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Tabâtabâi, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 22 Cilt. Beyrut: Menşûratu Müesseseti'l-A'lâ li'l-Matbûat, 1997.
- Tabersî, Ebû Ali Fadl b. Hasan. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 2005.
- Tahmâz, Abdülhamid Mahmûd. *et-Tefsîru'l-mevdûiyyu li süveri'l-Kur'âni'l-azîm*. 10 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 2014.
- Tûsî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10. Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Ünal, Necdet. "Kur'ân-ı Kerim'de A'râf ve A'râf Halkı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1 (2010), 39-52.
- Yurdagür, Metin. "Aḥbâriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/490-491. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Komisyon. 40 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.
- Zemahşerî, Ebû'l Kasım Mahmud b. Amr. *el-Keşşâf 'an ḥaḳā'iki ḡavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ki-tabî'l-Arabî, 3. Basım, 1986.

Extended Abstract

The Qur'an gives information about various aspects of the worldly life as well as various stages of the hereafter. One of the issues that the Qur'an touches upon in relation to the life hereafter is the people of purgatory. The limited Qur'anic information about the people of A'râf and the lack of hadiths in the authentic hadith sources have led to many different interpretations on the subject. It has been observed that some of the narrations in the books of tafsir are far from the characteristics of the people of A'râf mentioned in the Qur'an, and they do not contribute to the understanding of the subject, on the contrary, they make the understanding of the subject even more complicated. In this study, the interpretations made in Shi'i and Sunnî exegetical sources about the identity of the people of purgatory, about whom information is given only in Sûrat al-A'râf, are discussed and analyzed. For this purpose, the concept and context of the verses in question were first analyzed. It has been determined that the words hijab and al-A'râf play a key role in these verses. Hijab is generally defined as something that separates and prevents two things, while al-A'râf is used to refer to things that are high and above, such as the summit of a mountain or the tops of a wall. In terms of context, it is seen that Allah Almighty is presenting here a scene that will take place in the Hereafter. In this scene, a third group is mentioned along with the people of paradise and the people of hell, and their dialogues with both sides are presented. It is seen that the message of this scene is to reinforce the idea of tawheed, prophethood, hereafter and justice, which are the basic dynamics of Islam. Then, the exegetical literature of Ahl al-Sunnah and Shi'a on the subject was reviewed. As a result of this review, it was found that there are more than ten opinions in the exegetical sources of both sides. It has been observed that the Shi'i exegetes, especially the ahbârî exegetes who accept the narration-based interpretations as the basic data for exegesis, claim that the people of the al-A'râf are the imams of Shî'a, especially the Prophet 'Ali. According to them, these imams are exceptional and distinguished personalities, and the characteristics mentioned in the verses in question can only be found in these imams. Some Shi'ite commentators, however, have also stated that they may be angels, the Prophet's family, the virtuous among the believers, or constructs with low spiritual status, such as those whose good deeds and evil deeds are equal, or those who cannot enter Paradise because of their minor sins. The Ahl al-Sunnah commentators, on the other hand, have expressed two main views on the identity of the people of the al-A'râf: the elite of the ummah, whose status is high in terms of piety and good deeds, and the lowly of the ummah, whose status is lower in terms of piety and good deeds, but they could not agree on who they might be. The commentators who considered the characteristics mentioned in the Qur'an rejected the view of Shi'ite and Mu'tazilite commentators that the people of the al-A'râf could be angels. Again, considering the characteristics emphasized in the verses in question, according to those who hold the view that these are beings of high spiritual rank, they can only be prophets, who are the most superior, most respected and most distinguished of human beings in every respect. However, some of the Ahl al-Sunnah commentators have also expressed the view that the people of al-A'râf are those who have knowledge and have completed their journey, righteous people such as jurists and scholars, and witnesses who come out of every nation and who are aware of the conditions of their nations. In the Ahl al-Sunnah commentaries, based on some narrations that are claimed to be related to the subject, it is claimed that the people of purgatory were people whose good deeds and evil deeds were equal, and that they would be placed in paradise later on as a reward from Allah Almighty. It is also seen that this is the generally accepted view. However, as a result of the examinations made by both our predecessors and us, it has been determined that these narrations in the tafsir corpus are not authentic and that they are not in accordance with the characteristics of the people of the al-A'râf mentioned in the verses in question. On the basis of these narrations, some opinions have been put forward, such as the people of al-'al-A'râf are those who went to war without their parents' permission and were martyred, debtors, the poor and the destitute of paradise, the transgressors of ahl al-salât, those with minor sins, those who lived during the period of interim period, children born from illegitimate relationships, the children of polytheists who died before reaching the age of puberty, and the Muslims of the jinn. As a result of the research, it was determined that these views are not based on any evidence. As a result, it has been determined that Shî'a has taken a sectarian approach to this issue and tried to prioritize the idea that the people of al-A'râf are the Imams of Ahl al-Bayt. Among the interpretations, it was concluded that the idea supported by the Ahl al-Sunnah commentators that the people of al-A'râf could be 'prophets' was more consistent.